

Kipling på det danske bogmarked

af forskningsbibliotekar,
cand.mag. Harald Ilsøe

Det sker vistnok ikke sjældent, at oplevelsen af en forfatter og hans bøger bliver forbundet med erindringen om udgaven, hvori han for første gang er blevet læst. Ikke blot eventuelle illustrationer, men også det typografiske helhedspræg, formatet, et omslag eller et bind kan bidrage til at læseoplevelsen forlenes med en særlig husket kvalitet, så at man er tilbøjelig til at regne andre og selv notorisk bedre udgaver for ringere i sammenligning.

Flere generationer skal have identificeret H.C. Andersens eventyr med udgaver illustreret af Wilhelm Pedersen. Selv har jeg det sådan med Kipling, læst ikke i engelske udgaver og heller ikke i de nyeste og reviderede oversættelser, men i de danske udgaver fra århundredets første årtier, indbundet i atmosfærefyldte (synes jeg) shirtingsbind - blå, grønne, røde eller brune - og alle med titel og slyngede ornamenter presset i guld på forside og ryg. Disse udgaver forekommer også i andre typer forlagsbind, men indbindingen i shirting rummer nu engang en given associationsværdi, og det er iøvrigt også den indbinding der hyppigst findes repræsenteret på antikvarboghandlerens hylder. Kiplings bøger i de efterhånden gamle, men ganske holdbare bind lader sig stadig erhverve for en rimelig penge, og eksemplarer købt i tilfældige oplag og udgaver viser, at bindets udformning har været nogenlunde uforandret fra omkring århundredskiftet til 1927. Et blindtrykt ornament på bagsiden findes dog kun på de ældste bind

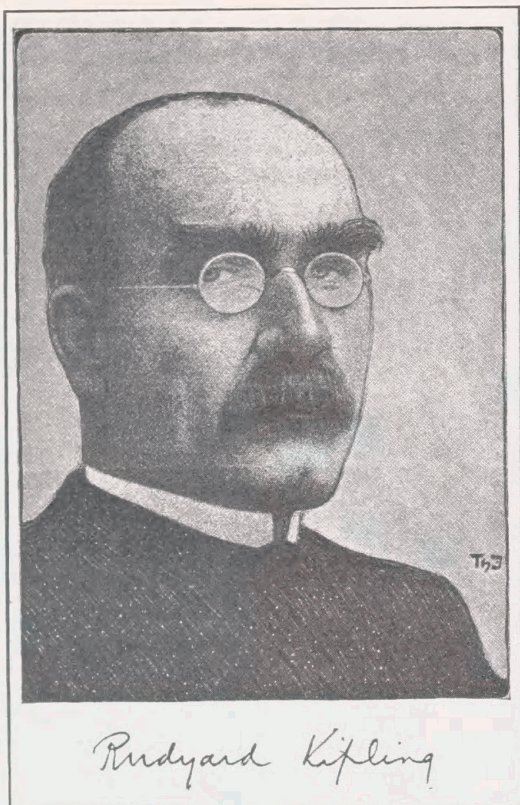
og ses 1910/11 afløst af et indrammet forlagsmærke: "VPB 1852-1902". Bogstaverne står for V. Pios Boghandel, grundlagt 1852, men B'et bør nok også tydes som Branner, for det er en forlagshistorisk kendsgerning, at Th. Branner i 1885 var blevet medejer af forlaget, og at det i 1911 overtoges helt af sønnen Povl Branner.

For ikke længe siden opdagedes imidlertid i en antikvarbogkasse, at Kipling også var blevet solgt hæftet i omslag med tegninger, der fint anslog bøgernes individuelle stemninger. Det må indrømmes, at de fleste var i stand til at udkonkurrere shirtingsbindene når bortses fra det med holdbarheden. Sandt at sige var de pågældende eksemplarer lidt medtagede, men alligevel på anden vis værd at tage i hånden. Et nærmere eftersyn viste, at de stammede fra forlagets arkiv og næsten alle var forsynet med påtegninger om udgivelsesdato og oplagsstørrelse. Hele rækken - de omkring tyve stykker der endnu ikke var solgt - blev erhvervet til Det kongelige Bibliotek og har givet anledning til at samle nogle oplysninger om Kiplings vej på det danske bogmarked.

Kiplings bøger

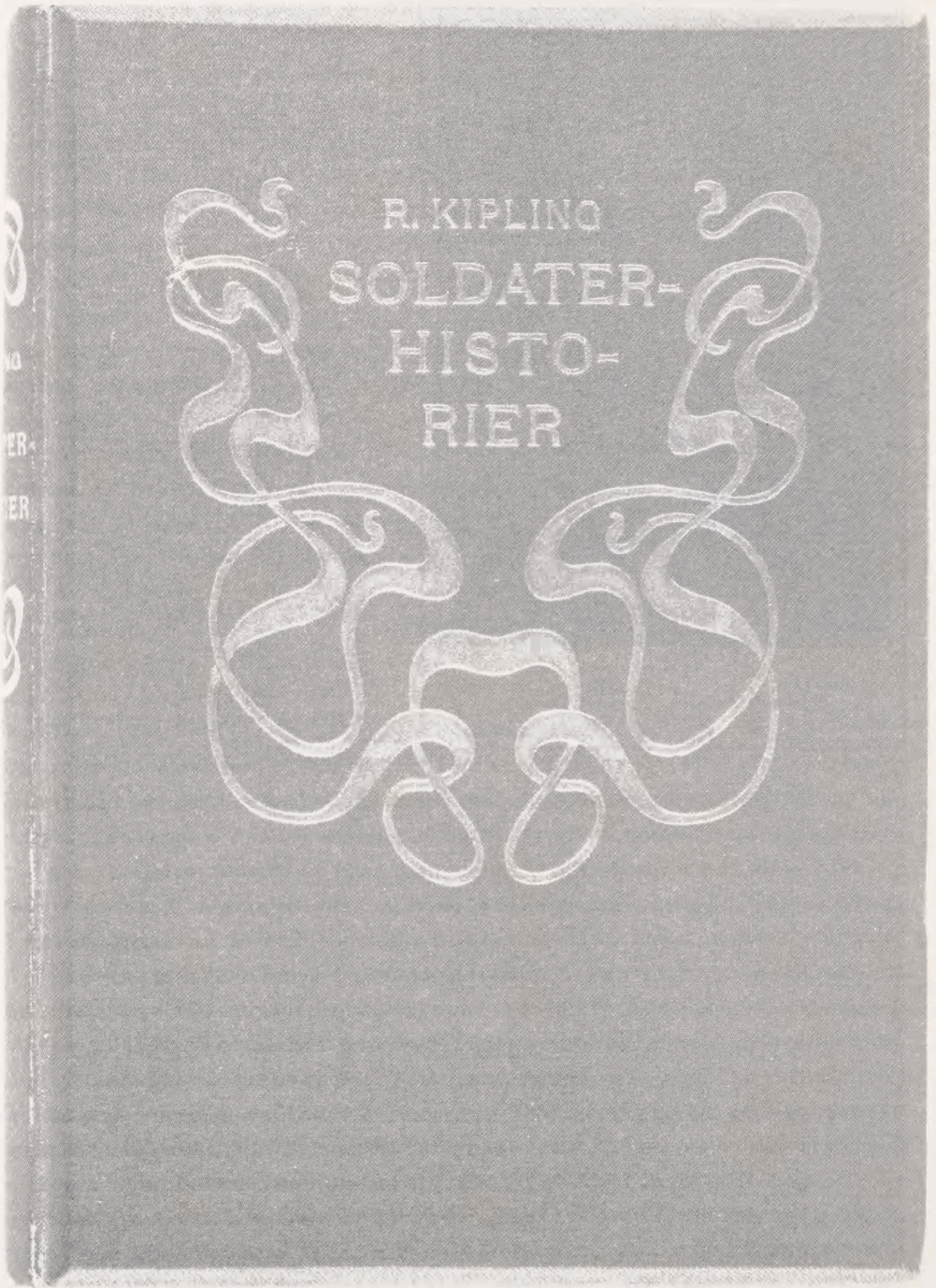
Rudyard Kipling (1865-1936) var journalist i Indien, da han 1887 debuterede som skønlitterær forfatter og i løbet af kort tid blev kendt i hele den engelsktalende verden. Hans første bøger var samlinger af noveller, der er fortalt med blændende sikkerhed og nu som dengang fængsler ved de mangfoldige motiver og miljøer, han hentede fra sin færd på det indiske kontinent. De indfødte i deres eksotiske og gådefulde verden skildres her med tilsyneladende samme indsigt som englænderne i deres prosaiske eller heltemodige tilværelse som kolonisoldater og embedsmænd. At han viste tilhøjelighed til at glorificere englænderne i deres rolle som overlegne og ansvarsbevidste kolonisatorer var dengang naturligt, men det blev ofte gjort i forbindelse med kritiske hverdagssituationer, og det vakte overhovedet opsigt, at han i sine soldaterhistorier lod menige soldater komme til orde. C.A. Bodelsen forklarer i sin fremragende Kiplingbog opsigten med, at den hvervede hær menige ikke hidtil var blevet skildret i den engelske skønlitteratur (C.A. Bodelsen: Kipling, 1964).

Kipling vedblev at have sin force i den korte fortælling og inddrog efterhånden stof fra andre verdensdele, som han slog sig

Kipling på postkort udgivet af Pios Boghandel

ned i, kolonikampenes Afrika, det hæslæsende Amerika og til sidst hans højtelskede England. 1890 udsendte han sin første og eneste egentlige roman The light that failed (Lyset, der sluktes), en psykologisk fortælling om den tragiske, men heroiske maler Dick Hedlar. Fra de følgende meget produktive år kan anføres Junglebogen og Den nye Junglebog med de berømte historier om jungledrengen Mowgli (1894-95) og fra henholdsvis 1897 og 1899 drengesøgerne Captains courageous (Havets helte) og Stalky and Co. (Stilk og Co.), den sidste med selvoplevede træk fra det barske men af forfatteren forherligede liv på en engelsk kostskole. Hans store og varme skildring af Indiens myldrende liv, bogen om drengen Kim, kom 1900-01, året efter en samling eventyr Just so stories for little children, der var forsynet med illustrationer tegnet af ham selv, og 1906 den sindrigt komponerede samling rammefortællinger fra Englands fortid, som han kaldte Puck of Pook's Hill (Nis Puk fra Pukshøj). De herlige Puk-historier forstås af både børn og voksne, mens fortsættelsen, der fulgte 1910,

Det karakteristiske shirtingsbind som Kiplings danske forlag anvendte fra begyndelsen af 1900-tallet til 1927.

Rewards and fairies (Under Egene) er så bevidst raffineret skrevet, at læserens opfattelsesevne jævnlige sættes på prøve. Den peger frem mod hans senere noveller, som ved deres rigere indhold og flertydighed, men uden nødvendigvis at være vanskeligt tilgængelige, fjernede sig langt fra den kontante stil, der havde grundlagt hans ry.

Disse og mange andre bøger blev ret hurtigt oversat til dansk. Lyset, der sluktes præsenteredes 1891-92 som feuilleton i hele to aviser og fremkom derefter i bogoptryk (to forskellige oversættelser). Men det var Pios Boghandel der sikrede sig rettighederne til forfatterskabet, ifølge overleveringen efter at Th. Branner havde opdaget Kipling ved at læse en af hans bøger i læseselskabet Athenæum. I 1891 forelå debutfortællingerne Engelskmænd i Indien (Plain tales from the hills) og 1892 Fra Indien (Life's handicap), begge samlinger i udvalg og oversættelse ved forfatteren Alfred Ipsen. Nogle år efter fulgte en række oversættelser af biblioteksmanden Axel Halling, forskellige udvalg af Kiplings mange fortællinger sammensat vilkårligt af udpluk fra originalsamlingerne eller samlet tematisk, som det er tilfældet med Soldaterhistorier (1906) - og tæt i hælene på de engelske originaludgaver f.eks. Junglebøgerne 1896-97, Kim 1-2 1901 og Nis Puk 1907. Samtidig lod forlaget Halling nyoversætte Lyset, der sluktes "efter den af forfatteren omarbejdede udgave" (1900) samt Engelskmænd i Indien (1906). Fra 1896 til 1910 præsterede den flittige Halling ikke mindre end 18 bøger i oversættelse, Kipling var tydeligvis blevet en publikums succes i Danmark.

De sidste af Hallings oversættelser greb tilbage i Kiplings produktion, måske fordi tildelingen af Nobelprisen 1907 gav efterspørgslen vind i sejlene, og 1911-14 fortsattes ajourføringen ved at forlaget lod Johs. V. Jensen og kvindesagsforkæmperen mag.art. Aslaug Mikkelsen i fællesskab oversætte nogle ældre bøger, herunder Kiplings rejseskitser fra 1890'erne Fribytterbreve og Fra Hav til Hav (1912-13). Hvordan de to oversættere fordelte arbejdet mellem sig er uoplyst, men det er om Johs. V. Jensens andel sagt, at "Hans klo er i hvert fald umiskendeligt til stede i passager af temmelig frie fordanskninger, ind imellem forbedringer af originalen" (Bent Haugaard Jeppesen: Johannes V. Jensen og den hvide mands byrde, 1984, s. 129). I alt resulterede samarbejdet i fem bind, og fra Johs. V. Jensens side blev det desuden til en beundrende bog om Rudyard Kipling (1912). Derpå overtog

Omslagstegning af Valdemar Andersen

Aslaug Mikkelsen alene rollen som forlagets førende oversætter af prosaværkerne og bidrog med en halv snes oversættelser frem til 1926, hvorefter rettighederne blev solgt til Gyldendal. Således gik det til, at første del af novellesamlingen Debit og Credit - en af Kiplings allerbedste - udkom 1926 hos Pio, mens anden del (og Aslaug Mikkelsens sidste Kiplingoversættelse) kom 1927 hos Gyldendal.

Kiplings modtagelse

Kiplings popularitet i Danmark var åbenbart opstået uden at den litterære kritik havde vist ham bevågenhed. Iøjnefaldende træk som hans imperialistiske sympatier og forherligelsen af enkle mandfolkedyder og praktisk moral var ikke netop sagen i datidens radikale åndsklima, og Johs. V. Jensen mere end antyder, at han blev søgt tiet ihjel. I et krigerisk udfald hedder det i Kiplingbogen:

"Betegnende for modsætningen mellem Kipling og litteraturen som tvangsinstitution er det at Kipling aldrig her i landet er bleven knæsat eller blot henregnet til "Litteraturen". Her hvor ...der ikke findes det celebre navn, uden eller indenlands, kritiken ikke har gjort sig tyk med, har Kipling til dato maattet vente paa at blive opdaget, forklaret, tekstbehandlet og sat paa plads ... Uden at være anerkendt af kritikens højesteret, som til gengæld tager sig af lokale nuller, naar de er artige og skatter til partiet, er Kipling imidlertid ganske af sig selv, gennem publikums ukontrollable gunst, bleven en af de mest læste forfattere i Danmark". Som følge heraf henvender Johs. V. Jensen sig da heller ikke til kritikken, men "til publikum, Kiplings læsere i Danmark, der har vist deres smag og selvstændighed ved at kaare ham til deres digter"!

I dette partsindlæg af en bog får Kipling udprægede Jensenske accentueringer, hvad der selvfølgelig ikke gør bogen mindre underholdende. Af særlig interesse er i denne sammenhæng et kapitel med overskriften "Kipling som befrier", hvori Johs. V. erindrer sit første møde med englænderen. Han gik dengang, først i 1890'erne, i latinskolen i Viborg og dyrkede sammen med kammerater litterære idoler som Heine og Johannes Jørgensen. Men så - "uden overgang og som et totalt nyt lys paa himlen" - fik de øje på Kipling:

"Jeg husker endnu meget tvdeligt den første gang jeg aabnede en bog af Kipling, det var *The light that failed* (Lyset der sluktes). Mit graadige øje traf skildringen af det spøgefulde slagsmaal mellem krigskorrespondenterne og Dick Hedlar, der hvor den lille hund, Binkie, Kiplings lille hund, faar fjer i munden ... hvad var dette, det var jo slet ikke i skæbnestilen, hvad behager, kunde dette ogsaa gaa? Var man nu ikke u d s ø g t mere? Hvor var det veltalende tungsind? Hvor udstillingen af sære sjæ-

les trældom, og hvor den bitre samfundsanklage, i sangbar prosa? Det var jo simpelthen nogle kraftige frie mandfolk man var kommen paa hovedet ind imellem, just som de tillod sig en livsytring uden rytme, folk man aldeles ikke kendte, hverken fra sin J.P. Jacobsen eller sin Zola ...

For det var jo englændere.

Saa læste jeg bogen, fortærede den, saadan som man den gang kunde fortære en bog, som en ild løb i ens aarer, med en kolossal indre opmærksomhed hvorunder man følte sin vækst ... det var Kipling".

Så meget om Kiplings nedslag i Viborg og for ever i Johs. V. Jensen. Det er nok karakteristisk, at Kipling i første omgang appellerede til unge læsere. Omkring 1906 viste en læserundersøgelse foretaget blandt skoleungdommen, at den eneste af de nyere udenlandske forfattere, der for alvor var ved at vinde sig en position, var Kipling. Tilfældigt eller ikke var den af hans bøger, der oftest blev nævnt af et ganske vist ikke særlig stort antal gymnasieelever, atter Lyset, der sluktes (Gads danske Magasin 1906-07, s. 138). En af de Kiplinglæsende gymnasieelever kan nu udpeges som den senere kritiker Henning Kehler, født 1891. Blandt sin barndoms bøger regnede han "Lyset, der sluktes" og "Robinson Crusoe" for dem, der havde betydet mest for ham. "Som Robinson ville jeg gerne leve. I al fald en tid," husker han i sine erindringer. "Som Dick ville jeg gerne dø - for at genopstå" (Metropolitener, 1962, s. 205f). Og fra få år senere kan C.A. Bodelsen, født 1894, tale med: "For mange af min generation betød Kipling, da vi var helt unge, mere end næsten nogen anden samtidig forfatter". Det vil snart fremgå, at dette finder bekræftelse fra forlagssiden, for det var navnlig ungdommen Pios Boghandel gjorde regning på i sine salgskampanjer. Kunne man f.eks. tænke sig en bedre konfirmationsgave end Kipling?

Kipling i tal

Den positive modtagelse hos publikum bevidnes ikke alene af titelrigdommen, men også af tilvæksten af nye udgaver og oplag. Den danske bogfortegnelse og de pligtafleverede oplagseksemplarer i Det kongelige Bibliotek viser, at samme bog i løbet af de første 20-30 år hyppigt kom i to, tre, fire eller flere oplag. Spørgsmålet er så blot i hvor store oplag.

Omslagstegning i farver af Valdemar Andersen. Til højre Kipling.

Uden adgang til det nu hedengangne forlags arkiv (som kun synes ufuldstændigt bevaret) står der to sæt oplysninger til rådighed. Det ene består af oplagstal, som Pios Boghandel lejlighedsvis - men også kun lejlighedsvis - har angivet på bagsiden af titelbladene. Det andet udgøres af forlagspåtegninger i den omtalte snes arkiveksemplarer, der nylig er blevet indlemmet i Det kongelige Bibliotek. De to sæt angivelser bekræfter og navnlig supplerer hinanden, så det med rimelig sikkerhed bliver muligt at skrive Kiplings voksende læserskare i mandtal.

Nogle eksempler vil vise, hvorledes der er nået frem til tallene i tabeloversigten s. 14. - Til løsningen af et principielt regnestykke hjælper Under Egene, som kom i første oplag 1915 og i andet og sidste 1920. Kun i 2. oplag anføres et oplagstal, idet der på den sædvanlige og lidt særprægede måde for den slags angivelser står anført "5.-8. Tusinde". Hvordan dette skal forstås indses ved inddragelse af de arkiveksemplarer, der meget belejligt foreligger for begge oplags vedkommende. Da de begge har påtegning om, at oplagsstørrelsen beløb sig til "4.000", var oplagets størrelse i 1920 ikke, som man ellers kunne fristes til at tro, $8.000 \div 5.000 (=3.000)$, men $8.000 \div 4.000 = 4.000$. Med "5. Tusinde" menes altså "gående fra forrige oplags 4000 eksemplarer", mens "-8. Tusinde" betyder "til og med eksemplar nr. 8000". Måske elementært, men er man begynder i oplagsregnekunsten, skal man lige vænne sig til forholdet.

Den vistnok eneste udgave, hvori forlaget har meddelt oplagstallet straks fra starten, er Naulahka (skrevet 1892 sammen med amerikaneren Wolcott Balestier og ifølge C.A. Bodelsen ringere en nogen anden bog Kipling har lagt navn til). 1. oplag af Johs. V. Jensens og Aslaugs Mikkelsens oversættelse kom 1911 i 3000 eksemplarer (1.-3. Tusinde) og kan uden vanskelighed følges videre frem. Men forlagets praksis for oplagsmarkering var mærkeligt skiftende. I betragtning af at meningen hermed vel må være at vise en bogs talmæssige succes, virker det ejendommeligt skødesløst, at visse bøger i flere oplag aldrig fik sat tal på - således f.eks. Engelskmænd i Indien, der 1926 nåede 6. oplag - mens andre først fik det sent i oplagsrækken. Samme år, som Naulahka kom i første oplag, blev Udvalgte Fortællinger udsendt i 2. oplag, Kim i 3. oplag og Havets Helte i 4. oplag, alle uden at de var blevet fundet værdige til meddelelse af opslagstallet. Næste år, 1912, kom derimod 2. oplag af Nis Puk med angivelsen

"3.-5. Tusinde", så vidt så godt, men af uransagelige grunde forholdt forlaget sig tavs med hensyn til omfanget af 3. og sidste oplag 1918.

På mere sikker grund er man med hensyn til f.eks. Til Orlogs, hvis 1. og 3. oplag som Nis Puk er uden oplagstal. Men 2. oplag 1912 angives trykt i "3.-4. Tusinde", hvormed det bliver klart, at 1. oplag 1909 bestod af 2.000 eksemplarer, og da et arkiveksemplar af 3. oplag 1919 ifølge påtegning bestod af 2.500 eksemplarer, forelå bogen da 1919 trykt i et samlet antal af 6.500 eksemplarer. Og for endelig at slutte med et sidste kildeeksempel: det samlede oplagstal for de populære Soldaterhistorier meddeles først i forbindelse med 4. oplag 1923 og var da på "11.-15. Tusinde". Det forrige 3. oplag 1918 må følgelig have nået 10.000, og da dette oplag er repræsenteret ved et arkiveksemplar med påtegning om en oplagsstørrelse på 4.000, kan man slutte tilbage til, at bogen i 2. oplag 1910 havde nået 10.000 - 4.000 = 6.000 eksemplarer. Soldaterhistoriers oplagsfremgang kan herefter rekonstrueres som følger: 1906: 2.-3.000(?), 1910: 6.000, 1918: 10.000 og 1923: 15.000.

I omstående tabeloversigt er alle de tilgængelige taloplysninger indarbejdet, mens kilderne fremgår af noterne. Når et tal ikke er fremkommet ved hjælp af angivelse i et arkiveksemplar (=A), beror det udelukkende på oplysninger i bøgerne selv forstået på den her eksemplificerede måde. Af pladshensyn er udeladt nogle få titler, alle med ukendt oplagstal og bortset fra udgaverne af Kiplings digte mindre betydelige.

Undtagen nogle tidlige udvalg af fortællingerne, ikke medtaget i oversigten, kom alle Kiplingbøger der var oversat før 1912 i flere oplag, naturligvis bl.a. fordi de omfattende nogle af hans bedste og mest kendte bøger. Fremvæksten var støt og sikker. Ialt Junglebogen var i 1913 blevet trykt i 16.000 eksemplarer, Den nye Junglebog i 8.000, begge efter Johs. V. Jensens udsagn læst af både unge og gamle. Også Stilk og Co. var i 1912 kommet op på 8.000, Lyset, der sluktes i 1913 på 9.000, men næst efter Junglebogen var fra 1915 og indtil videre Havets Helte den mest solgte bog med et oplag på ialt 13.000. Verdenskrigens udbrud havde formentlig givet heltetitlen aktualitet. Interpoleres de manglende oplagstal i passende analogi med de oplyste og tages de udeladte titler forsigtigt med i beregning, har Kiplings bøger i 1914 foreligget trykt i et samlet oplag på ca. 135.-140.000 eks.

		Oplag - samlede opgørelser 1906-26								
Titel og 1. oversættelsesår	06/07	08/09	10/11	12/13	14/15	18/19	20/21	22/23	24-26	
1. Engelskmænd i Indien	1891	2. udg.	3. opl.		4. opl.	5. opl.			6. opl.	
2. Fra Indien	1892	2. opl.	6.000			9.000		13.000		
3. Junglebogen	1896	11.000		16.000		21.000	26.000	31.000		
4. Den nye Junglebog	1897	5.000		8.000		13.000	18.000			
5. Fire Fortællinger	1899	3.000		6.000		4. opl.				
6. Lyset, der sluktes	1900		3. opl.	7.000	9.000		12.000	17.000	32.000	
7. Kim 1-2	1901		3. opl.			10.000	14.000		18.000	
8. Havets Helte	1902		3. opl.	4. opl.	13.000	19.000		25.000		
9. Stilk & Co	1903		5.000		8.000	11.000	16.000	21.000		
10. Æventyr	1904			2. udg.		3. udg.	10.000		13.000	
11. Soldaterhistorier	1906	1. opl.	6.000			10.000		15.000		
12. Udvalgte Fortællinger	1907	1. opl.		2. opl.		3. opl.				
13. Nis Puk	1907	2.000			5.000	3. opl.				
14. Lille Willie Winkie	1908		2.000		5.000	9.000				
15. Til Orlogs	1909		2.000		4.000	6.500				
16. Mange Slags Folk	1910			2.500	5.000	9.000				

NOTER

A = arkiveksemplar i Det kongelige Bibliotek med dateret påtegning om oplagsstørrelse

2. A (4. oplag 1918): "26/7 18 Oplag 3.000"
4. I det benyttede eksemplar af 4. oplag 1913 anføres 6.-8. Tusinde, men i 5. oplag 1918 10.-13. Tusinde, så hvis ikke der er tale om en trykfejl, er 4. oplag blevet forøget med yderligere 1.000, jvf. næste note
6. Tidligere oversættelser forelå trykt på andre forlag 1891 og 1892 efter anvendelse som avisfeuilleton. 8. udg. 1922 var en billigudg. og foreligger i 2 oplag fra samme år. Det første nåede 27.000, det næste som angivet 5.000 flere.
7. A (5. oplag 1921): "19/11 21 Oplag 4.000 + 50 Luxus"
8. A (6. udg. 1919): "12/5 19 Oplag 6.000"
9. Tidligere oversættelse trykt på andet forlag 1900 efter anvendelse som avisfeuilleton
11. A (3. oplag 1918): "27/6 18 Oplag 4.000"
15. A (3. oplag 1919): "25/2 19 Oplag 2.500"
16. A 1 (1. oplag 1910): "Sept. 1910 Oplag 2.500"; A 2 (3. oplag 1919): "8/8 19 Oplag 4.000 + 50 Luxus"

Oplag - samlede opgørelser 1911-26

Titel og 1. oversættelsesår		11/12	13/14	15/16	17/18	/20	/22	/24	/26
17. Naulahka	1911	3.000	6.000					14.000	
18. Fribytterbreve	1912	1. opl.							
19. Fra Hav til Hav	1913		5.000						
20. Liv og Drøm	1913		5.000						
21. Med Natexpressen	1914		1. opl.		2. opl.				
22. Under Egene	1915			4.000		8.000			
23. Den nye Hær	1915			1.500			neds.	neds.	
24. Frankrig i Krig	1915			1.500			neds.		
25. Fra Flådens Overdrev	1916			1.500			neds.	neds.	
26. Krigen i Bjergene	1917				1.500		neds.	neds.	
27. Krigsliv til Søs	1917				1.200			neds.	
28. Skabningens Mangfoldigh.	1917				4.000	8.000			
29. Malstrømmen	1918				5.000				
30. Ægyptens Trylleland	1920					1. opl.			
31. Fra Land og Sø	1924							5.000	
32. Debet og Credit 1	1926								4.000

17. Medforfatter W. Balestier. A (3. udg. 1924, billigbog i serien Pios 2½ Krone-Bøger): "21/10 24 Oplag 8.000"
18. Fribytterbreve udgør sammen med følgende titel en oversættelse af 'From Sea to Sea', så oplaget har formodentlig været i samme størrelsesorden: 4.-5.000 eksemplarer.
19. A (1913): "17/2 13 Oplag 5.000"
20. A (1913): "4/11 13 Oplag 5.000"
22. A 1 (1915): "26/11 15 Oplag 4.000"; A 2 (2. oplag 1920): "22/4 20 Oplag 4.000"
23. A (1915): "9/15 15 Oplag 1.500"
24. A (1915): "19/11 15 Oplag 1.500"
25. A (1916): "17/3 16 Oplag 1.500"
26. A (1917): "5/11 17 Oplag 1.500"
27. A (1917): "11/4 18(!) Oplag 1.200"
28. A (2. oplag 1920): "19/5 20 Oplag 4.000"
29. A (1918): "27/9 18 Oplag 5.000"
31. A (1924): "7/10 24 Oplag 5.000 + 50 Luxus"
32. A (1926): "22/11 26 Oplag 4.000 + 50 Luxus"; 2. del kom 1927 hos Gyldendal.

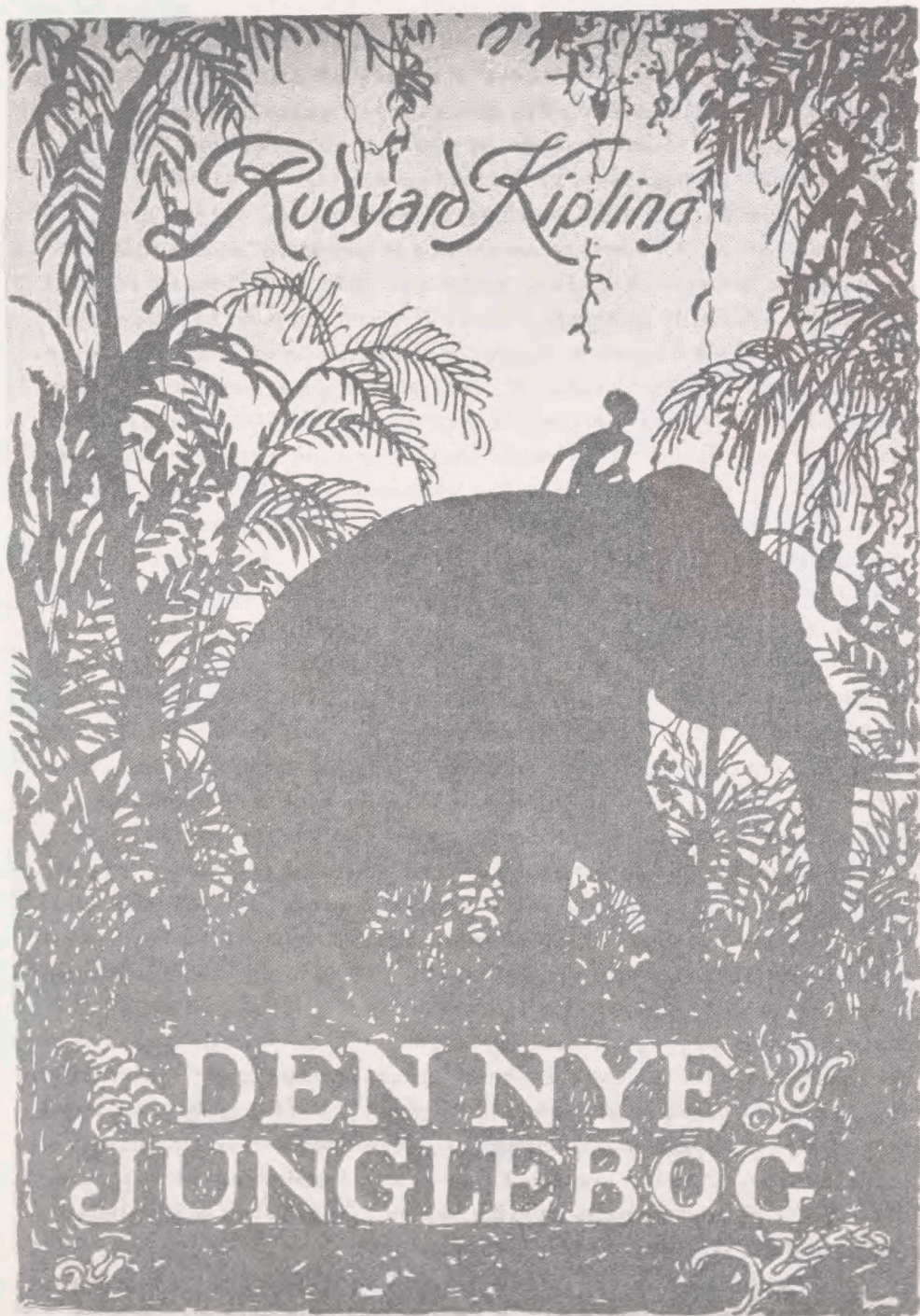
Efter 1914 var det stadig de gode gamle titler, der førte an, men de senere tilkomne titler tæller også med, f.eks. gik Kiplings nye novellesamlinger i pæne oplag på mellem 4.000 og 5.000. Mere bemærkelsesværdig er den hurtighed, hvormed de blev bragt på markedet. Skabningens Mangfoldighed 1917, Fra Land og Sø 1923 og Debit og Credit 1926 (første del) kom alle på dansk i samme år som originaludgaverne (henholdsvis: A diversity of creatures, Land and sea tales og Debits and credits), hvortil dog er at bemærke, at Skabningens Mangfoldighed udgjorde et udvalg og først året efter blev ført ajour med resten i en samling kaldt Malstrømmen.

En række titler trykt under Verdenskrigen var krigsbøger, der talte til fordel for Englands sag (nr. 23-27). Pios Boghandel havde specialiseret sig i denne genre og førte på et tidspunkt over 70 titler, som hovedsagelig repræsenterede Tysklands modstandere. Forlaget konkurrerede her med protyske publikationer fra Nordiske Forfatteres Forlag (jvf. Jesper During Jørgensen i Fund og Forskning XXVI 1982-83, s. 145-50). De kiplingske krigsbøger blev trykt 1915-17 i små oplag på 1.500 og var tilsyneladende ikke mere efterspurgt, end at de i 1922 og 1924 måtte sættes på nedsættelse.

Nået frem til 1926 var der siden 1891 blevet udsendt omkring 40 titler af Kipling i et samlet oplag på ca. 340.000 eksemplarer, heraf ca. 200.000 i løbet af de sidste 12 år. Ganske godt klaret af et forlag, der næppe hørte til de største.

Kipling sælges

Det hører med i billedet, at Kipling ikke bare solgte sig selv. Pios Boghandel gjorde et energisk arbejde for at markedsføre ham på forskellig vis. De karakteristiske shirtingsbind var lige til 1927 en slags varemærke for hans bøger, men omkring 1910-11, omtrent samtidig med at Johs. V. Jensen og Aslaug Mikkelsen blev sat i gang med at oversætte en ny serie bøger, ønskede forlaget at gøre noget ud af de billigere uindbundne eksemplarer og lod den dygtige illustrationskunstner Valdemar Andersen tegne omslagene. De er tegnede i skiftende stilarter, som afspejler variationen i de Kiplingske motiver, og giver ofte en forsmag på indholdet - det stemningsfuldt dunkle billede af drengen på elefan-

Omslagstegning i mørke farver af Valdemar Andersen

ten på omslaget til Den nye Junglebog, fiskerflåden samlet på det blå-hvide hav til Havets Helte, de festligt uvorne drenge til Stilk og Co. eller den forladte slagmark på omslaget til Lyset, der sluktes. Omslagene skulle naturligvis stimulere salget og gjorde det efter fagfolks mening også. I et interview 1934 udtalte Asger Fischer fra Illums boghandel:

"Et omslag kan sælge en bog, det er givet, og det er min erfaring, at et godt salgsomslag ogsaa maa være et kunstnerisk værdifuldt arbejde. Kiplings bøger har haft en kolossal støtte herhjemme af Vald. Andersens omslag. Hans tegning til "Den nye Junglebog" er det ideelle bogomslag. Det er ikke alene kunstnerisk udmærket og fantasifuldt, men det er ogsaa inciterende paa købelysten. Den store sorte elefant i junglen giver hele bogens stemning. Den griber lige meget den voksne og barnet, den mere forfinede og den jævne mand. Der er mange andre af Vald. Andersens omslag, der kunde nævnes, bl.a. viser "Engelskmænd i Indien" ham fra en af hans bedste sider" (Bogvennen 1934, s. 41).

Fra 1914 knyttede forlaget endvidere den unge anglofile forfatter Kai Friis Møller til sig. Han oversatte Soldatersange og andre Digte (1914, 2. opl. 1919) og blev inddraget i en løbende revision. Alle tidligere oversættere var forsigtigt gået uden om de vers, Kipling vndede at anbringe foran sine fortællinger, men Friis Møller påtog sig nu at rette op på forsømmelsen i de kommende udgaver (der således fra 1914 er mere fuldstændige end de tidligere). Samtidig satte forlaget sig for at forbedre bogkvaliteten: "Hvad udstyret angaar har forlaget <med udgivelsen af Med Nat-Expressen 1914> anvendt et langt bedre og smukkere udstyr, end der ellers bliver oversættelser til del. Vi har ladet tegne et nyt titelblad, som ogsaa vil blive brugt ved fremtidige oplag af de andre bøger, og vi har ladet fabrikere et stykke papir, som er særligt stærkt og holdbart". Et par år senere reklameredes der med ekstra trykte luksuseksemplarer "paa svært haandgjort hollandsk papir ... indbundet i helt skind, med rygtitel af Vald. Andersen", 50 nummererede eksemplarer pr. oplag, og atter senere, i 1921, annonceredes en ny indbinding af Kiplings udvalgte værker "i blaat vælskbind med dyb fals og ophøjninger paa ryggen".

En del af aktiviteten skal ses på baggrund af, at tiden 1915-20 for hele den danske bogproduktion udgjorde en periode, hvori både titelantal og oplagsstørrelse tog et stærkt opsving.

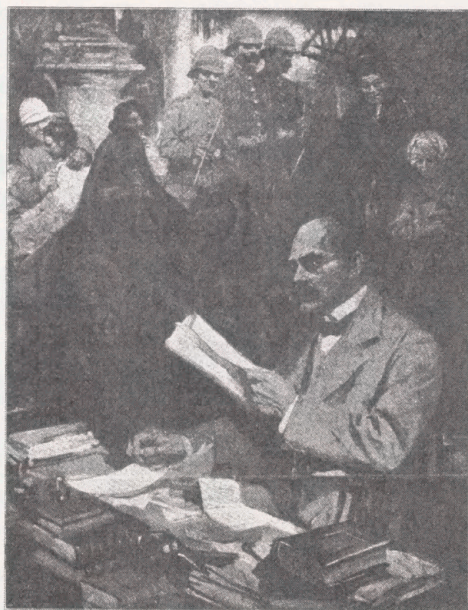
"Der er mange beretninger om, hvordan tidens nye rigmænd købte bøger metervis", siger Alex. Frøland om disse hektiske år (Dansk boghandels historie 1482-1945, 1974, s. 246). Uden at oplagsfremgangen på noget tidspunkt standsede, nåede Kiplingsproduktionen hos Pio sin kulmination ca. 1918-20 (jvf. tabeloversigten), og i det travle år 1918 lød der da også en rask bulletin om, at der "i øjeblikket (maj 1918) trykkes ti af hans bøger i nye store oplag". (Citaterne fra forlagets meddelelser til boghandlerne i Danske Afdelings Småtryksafdeling).

Desuden blev Kipling gjort i billigbøger. I 1916 kom som nr. 2 i serien "Pios Kronebøger" Under Indiens Sol (et udvalg af tidligere oversatte noveller) og 1922 i en 2 1/2 kroneserie Lyset, der sluktes. Den sidste blev revet væk af publikum. Oplaget på 10.000 eksemplarer forslog ikke, så der måtte samme år trykkes ekstra 5.000 eksemplarer og 1924 atter 5.000. Dermed tog denne roman klart føringen med et samlet oplag på 37.000 overfor Junglebogens ialt 31.000 eksemplarer. Forlaget havde i forordet til billigbogen 1922 erklæret, at "Denne prisbillige udgave vil ikke komme til at omfatte andre af Kiplings værker", men det var let-sindigt sagt, for efter successen kunne det alligevel ikke nære sig og udsendte i 1924 yderligere Naulahka i billigbogsudgave. I modstrid med den førte kvalitetspolitik var omslaget påfaldende "kulørt". Denne udgave skulle øjensynlig konkurrere med bl.a. kiosklitteraturen.

Det tør siges, at Pios Boghandel henvendte sig til et differentieret publikum, fra læsere med købekraft eller endog bibliofile krøsusser til jævne købere af billigbøger - og så ikke at forglemme de unge læsere. Det var et genkommende punkt i forlagets boghandlermeddelelser, at Kipling - sammen med Carit Etlar! - var velegnet som konfirmationsgave, og gang på gang appelleres der til vorøende ædle givere med et citat fra en anmeldelse i en norsk avis: "Har De børn, som er henfaldne til slet lektur, da giv dem Kipling i stedet. Har De sønner som er slappe og dvaske og interesseløse, da giv dem Kipling. Han har en opdragende og belærende magt som de færreste ...".

Det var tillige med henblik på ungdommen - "ogsaa den mere modne skoleungdom" - at forlaget 1922 tilbød en subscriptionsordning med eet hæfte pr. uge i 50 uger à 1 kr. Ordningen, der ville blive annonceret i Spejderbladet og andre lignende blade, gjaldt "de 10 mest populære af Kiplings bøger", og ganske rigtigt ses de

Ved at forcere Salget af de lettest sælgelige Bøger, opnaas det bedste Resultat.

RUDYARD KIPLING'S

ROMANER OG
FORTÆLLINGER

Særligt
Tilbud!

De billigste Priser.

De lettest sælgelige Bøger.

Nye Reklamestrimler.

Nye Plakater.

PRÆMIER for de 4 bedste KIPLING-VINDUER

V. PIOS BOGHANDEL :: POVL BRANNER

pågældende titler i tabeloversigten at være præcis de samme som dem, der på daværende tidspunkt forelå i de største oplag (nr. 1-4, 6-9 og 11). Noget specielt ungdomspædagogisk udvalg var der altså ikke blevet foretaget, og kampagnen må utvivlsomt fortolkes sådan, at forlaget slet og ret i almindelighed regnede med børn og unge som en væsentlig aftagergruppe. Mindre gode tider havde sat ind, og det søgte så at fremme salget blandt de mindst købedygtige aftagere ved at indbyde til hæftesubskription.

Kipling i nyudgave hos Gyldendal

I 1906 havde Pios Boghandel haft en kontrovers med Gyldendal, der i hæfteserien "Frem" var begyndt at udsende sin egen oversættelse af Lyset, der sluktes (titel: Lyset, der svandt). Da Pios Boghandel protesterede, blev publikationen standset efter de første 3 ark, og de mange abonnenter på "Frem" måtte herefter fantasere sig til fortsættelsen, hvad Tom Kristensen fortæller han gjorde, indtil han senere fik lejlighed til at læse hele bogen. "Og da saa ønsket endelig gik i opfyldelse, maatte det naturligvis blive en skuffelse. Alligevel sætter jeg stadig "Lyset, der sluktes" højt ..." (Aabenhjertige Fortielser, 1966, s. 23f).

Men i 1927 fik Gyldendal sin chance, da det erhvervede rettighederne til Kipling fra Pios Boghandel. Salget skyldtes, at indehaveren Povl Branner var inde i en forretningskrise, som kort efter medførte, at Pios Boghandel blev sluttet sammen med E. Jespersens forlag til Jespersen og Pio. Gyldendal overtog udgivelsen af Debit og Credit bd. 2 og udsendte med det samme nye oplag af Junglebogen, Den nye Junglebog, Havets Helte og Stilk & Co. i et antal af ialt 22.000 eksemplarer (hvorved der i 1927 nåedes oplag på henholdsvis 36.850, 22.850, 30.300 og 27.000).

Tekst og udstyr var som hidtil, men det var sidste gang Vald. Andersens omslag og shirtingsbindene blev anvendt, for Gyldendal gik derpå i gang med at forberede helt nye udgaver under redaktion af Tom Kristensen. De gamle oversættelser var, som det hed, ikke mere tidssvarende, og det kunne med rette hævdes, at den helt rigtige udgave aldrig havde foreligget på dansk, fordi adskillige udvalg ikke svarede til Kiplings egen sammensætning af sine bøger. 1935-36 kom 12 bind Værker i Udvalg nyoversat af Jesper Ewald og Arne Stevns, men stadig med versene gendigtet af

RUDYARD KIPLING
DET INDISKE HALSBAAND
 — NAULAHKA —

2½
 KRONE

Historien om det indiske Halsbaand er saa sær, saa pragtfuld og saa vidunderlig som kun Kipling.

Et Næveslag af Geni.

(Af en Anmeldelse)

Kai Friis Møller, og første bind (Kim) tillige ledsaget af et forord om Kipling af Tom Kristensen. I 1938 fulgte en Ny Serie på 6 bind, der indkluderede et fyldigt bind digte fordansket af Tom Kristensen, Friis Møller og Valdemar Rørdam samt Kiplings sidste bog, den for alle Kiplinglæsere fængslende selvbiografi Lidt om mig selv.

Det er rigtigt, at flere af bøgerne nu for første gang forelå intakt på dansk, men en helt ubetinget fordel var det ikke. En og anden vil f.eks. nok foretrække den gamle redaktion af Junglebogen, hvor alle Mowglihistorierne var blevet samlet i stedet for som i originaludgaven at stå spredt her og i Den Nye Junglebog. I Pios udgave turde netop den ændrede redaktion være forklaringen på den førstes salgsmæssige overlegenhed over den sidste. Men ægthedsprincippet var og er naturligvis uangribeligt. Det skal også tilføjes, at alle titlerne, bortset fra selvbiografien, hørte til Kiplings ældre produktion fra før 1907. De senere novellesamlinger havde forlaget ikke turde binde an med, sikkert ud fra en viden om, at de ikke havde hørt til Pios bestsellers. Kiplings sidste novellesamlinger fra 1930 og 1932 er aldrig blevet oversat til dansk.

De 11 titler i værkudgavens første serie (Kim omfattede 2 bind) blev trykt i hver et oplag på 15.000 (oplyst i bøgerne). At dette tal ikke var for optimistisk fremgår af, at den nye series 6 bind blev trykt i et endnu større oplag på hver 20.000 eksemplarer. Værkudgaven beløb sig hermed samlet til 285.000 eksemplarer (Kim regnet som een bog). Lægges hertil 1927-oplagenes 22.000 og Pios 340.000, var Kipling i Danmark 1938 blevet trykt i henved 650.000 eksemplarer, hvortil kom, at Gyldendal desuden udmøntede flere af sine oversættelser i enkeltudgaver. Det ligner en rekord, som iøvrigt ikke skal følges længere frem.

Mandalay

Slutvignetten leverer Kai Friis Møller, der i et underholdende erindringscauseri fortæller om et par af sine digtoversættelser af Kipling (Baudelaire paa Barrikaden og andre Causerier, 1949, s. 40-50). Desværre forklarer han ikke, hvordan det gik til, at han oversatte indledningsversene til novellerne i Debit og Credit bd. 1 (hos Pio), men ikke til bd. 2 (hos Gyldendal), hvor de helt

mærkværdigt mangler. Men han fortæller morsomt om Kiplings og sine egne kvaler med digtet Mandalay, som senere nåede stor popularitet i Danmark under den tyske Besættelse, navnlig da Mogens Wieth havde indsunget den på plade på den indsmigrende danskkomponerede melodi. Hvad der især gjorde den yndet, var selvfølgelig pigens ord til soldaten i omkvædet "Kom igen, soldat fra England ...":

"For disse smaa fem glosers skyld blev Mandalay for resten af Besættelsen Danmarks egentlige nationalsang, fløjtet af ethvert cykelbud og spillet og sunget paa alle restauranter lige fra de eleganteste til de mest folkelige under demonstrativt bifald fra gæsterne, der sang med paa refrænet ... Begejstringen blev naturligvis ikke mindre, da den illegale presse imellem andre patriotiske leveregler nu bragte ogsaa dette raad til sine læsere aldrig at gaa paa restaurant uden at forlange Mandalay spillet, hvad der var ensbetydende med en officiel anerkendelse af den eksotisk kulørte vise som dansk nationalsang".

Og på et tidspunkt holdt Friis Møller en serie foredrag i radioen om danske oversættelser af fremmed poesi gennem tiderne, kort efter at han havde lagt sig ud med det tyske gesandtskab. Hans sidste historie lyder:

"Et par af disse udsendelser var viet oversættelser af engelsk poesi, og hvad var da naturligere end som eksempel paa den slags at oplæse ogsaa Mandalay, som jeg derfor lovlydigt henvisede til i mit manuskript, vel vidende, at det i smug skulle approberes af legationen på Kastelsvej. Tyskerne havde ikke anet uraad, og jeg fik da lejlighed til at udføre mit lille sindrigt udpønsede attentat, som bestod deri, at jeg forlængede det af cæsuren motiverede ophold efter ordene: "Kom igen, soldat fra England" med nogle stærkt følelige sekunder. At lytterne havde forstaaet mig rigtigt hin graa novemberdag i 41, lod de mig omgaaende vide i venlige breve, og denne gang var der (vistnok med bistand fra dansk-tysk side) gaaet en praas op for det troskyldige gesandtskab. Et par herrer indfandt sig i radiehuset og forlangte at se teksten til Mandalay i haab om at kunne paavise, at jeg havde forbedret den under udsendelsen. Efter at have stavet sig igennem alle versene faldt de i dybe og mørke tanker. Saa udbrød de pludselig i kor, vildt gestikulerende: "Aber die Pause! Die Pause ist ja nicht da!"

RUDYARD KIPLING
ÆVENTYR

MED ILLUSTRATIONER AF FORFATTEREN

V. PIOS BOGHANDEL - POVL BRANNER
NØRREGADE - KØBENHAVN

Litteratur om Kipling på dansk er nævnt i teksten. Dertil hør
følges A.G. Drachmann: Hævnmotivet i Kiplings fortællinger. 1969
(= Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning nr. 272) og Benedicte
Hjejle: Kipling, Britisk Indien og Mowglihistorierne, i: Fest-
skrift til Kristof Glamann, 1983, s. 87-114.

